

HENRY KISSINGER IR JO „DIPLOMATIJA“*

Buvęs JAV Valstybės sekretorius ir patarėjas nacionalinio saugumo klausimais Henris Kisindžeris savo paskaitos studentams, skaitytos 1996 m. balandžio 29 d. Kanzaso valstijoje, įvadu pasirinko Bismarkui priskiriamus žodžius, kad geriausia, ką valstybės vadovas gali padaryti, yra atidžiai įsiklausyti į Dievo žingsnius, kuriais jis vaikšto po istoriją, pasistengti įsikibti į jo drabužio kraštą ir pajėgti kelti žingsnius drauge.

Aiškindamas šių žodžių prasmę, H. Kisindžeris teigė, kad valstybės vyrai, norintys sėkmingai vykdyti šalies užsienio politiką, visų pirma privalo pasistengti suprasti tą istorinį tarpsnį, kuriame gyvena, suvokti tas praeities jėgas ir tradicijas, kurios veikia vieną ar kitą šalį, taip pat pajaušti vyraujančias pasaulio raidos kryptis ir tendencijas. Šis globalinių procesų ir tendencijų suvokimas yra daug svarbesnis negu, tarkim, tobulas politikos vykdymo ir derybų vedimo technikos įvaldymas ar netgi enciklopedinės istorijos ir tarptautinių santykių žinios.

Šis autoriaus įsitikinimas taip pat yra ir pagrindinis paskutinės ir turbūt svarbiausios, H. Kisindžerio gyvenimo knygos – *Diplomatija* motyvas. H. Kisindžeris siekia atskleisti istorijos raidą per garsiausias pastarųjų trijų šimtmečių asmenybes, pradedant Kardinolu Rišelje ir baigiant M. Gorbačiovu. Pats būdamas pripažintas JAV užsienio politikos analitikas formuotojas, H. Kisindžeris pasirinko jų analitinius sugebėjimus užsienio politikos srityje pagrindiniu vertinimo kriterijumi. Svarbiausi šioje analizėje yra tokie elementai: jėgų santykio vertinimas, ilgalaikių veiksmo pasekmių numatymas, nacionalinių interesų suvokimas. Svarbu ir tai, kad autorius nuolat siekia parodyti, kaip vienas ar kitas valstybės veikėjas suvokė tą pasaulį, kuriame jis gyvena ir kaip tas suvokimas buvo išreikštas lemiamais pasaulio istorijos momentais.

Nors *Diplomatija* supažindina skaitytoją su visais svarbiausiais ilgo istorijos periodo įvykiais, tai jokių būdu nėra dar viena Naujųjų amžių istorijos knyga. Įvykių seka, datos ir vietos autoriui nėra svarbiausi. H. Kisindžeriui yra svarbūs pagrindiniai veikiantys asmenys ir jiems kylančios besikeičiančio pasaulio sukuriamos dilemos. Grįžtant

*Henry Kissinger, *Diplomacy* - New York: Simon&Schuster Ltd., 1994; – 912 p.

prie Bismarko frazės, H. Kisindžeris siekia įvertinti kiekvieno jų talentą, išiklausyti į „Dievo žingsnius per istoriją“. Kiekvienu konkrečiu atveju H. Kisindžeris kruopščiai ir tarytum su pasimėgavimu pateikia tą tarptautinės situacijos ir diplomatijos veiksmų analizę ir kritiką, kurioje būdavo atsidūrę jo herojai, ir tuos veiksmus, kurie darė įtaką svarbiausiems politiniams sprendimams. Taigi knyga leidžia puikiai atsiskleisti ir paties autoriaus talentui, jo analitiniams sugebėjimams bei jo nepaprastai didelei praktinei patirčiai.

Po trumpo įvado knygoje priešpastatomi Teodoro Ruzvelto (Theodore Roosevelt ir Vudro Vilsono (Woodrow Wilson) prezidentavimo laikotarpiai. Ši dalis atstoja gana įprastą mokslinei literatūrai, tačiau nebūdingą aprašomojo pobūdžio istorijos veikalams teorinį įvadą. Čia per klasikinius *Realpolitik* ir *moraliosios politikos* atstovus yra pateikiamos dvi skirtingos užsienio politikos vykdymo ideologijos – nuoseklus ir tvirtas grynai nacionalinių interesų siekimas bei idealistinis visuotinės gerovės ieškojimas.

Išryškines šių dviejų požiūrių į užsienio politiką esminius skirtumus ir sudaręs vertinimo skalę kitiems čia pristatomiems valstybės veikėjams, H. Kisindžeris iš XX amžiaus grįžta trejetą šimtmečių atgal – į XVII amžiaus pradžią – kardinolo ir Prancūzijos vyriausiojo ministro Rišelje (Richelieu) dominavimo laikus. Šis politikas Trisdešimties metų karo metu sukūrė vadinamąją *raison d'état* doktriną, kurios dėka Prancūzija du šimtmečius dominavo Europos kontinente ir kuri vėliau tapo svarbiausiu diplomatijos principu.

Toliau H. Kisindžeris sparčiai pražygiuoja pro Napoleono karų laikotarpį ir dėl jų susikūrusiu Europos Koncertu. Atskirą skyrių ir daug epitetų H. Kisindžeris skiria Bismarkui bei jo *Realpolitik*, leidusiai suvienyti Vokietiją, ir nepaisant tam ypač nepalankios aplinkos, tapti galingiausia Europos kontinento valstybe. Šiuose skyriuose autorius nuolatos prisimena Rišelje ir jo iškeltų principų vertingumą, didžiausias sėkmes priskirdamas nuosekliam šių principų laikymuisi.

Pasauliniai karai ir jų pasekmės taip pat atskleidžiami per didžiųjų valstybių lyderius. Ypač giliai analizuojama Versalio taikos konferencija ir joje nugalėtojų padarytos klaidos, kurios padėjo pamatus fašizmo iškilimui Vokietijoje ir Antrajam pasauliniam karui. JAV Prezidento V. Vilsono idealistinės vizijos, kaip ir kitų konferencijos dalyvių paklydimai susilaukia ne vieno ironiško H. Kisindžerio pastebėjimo.

Likusi pusė šios (gana įspūdingos apimties) knygos yra skirta Šaltajam karui, tačiau vos trys skyriai aprašo tą laikotarpį, kai H. Kisindžeris dirbo JAV administracijoje. Autobiografiškai skamba tik keli gana anekdotiški jo patirti atsitikimai. Likusi dalis pateikiama daugiau kaip R. Niksono (Richard Nixon) ir jo administracijos paveikslas iš šalies. Galiausiai Šaltojo karo pabaiga parodoma kaip daugiausia JAV Prezidento R. Reigano (Ronald Reagan) vykdytos labai nuovokios politikos rezultatas, nepaisant to, kad pastarasis JAV Prezidentas „beveik nežinojo istorijos, o tai, ką jis žinojo, naudodavo tik savo išankstinėms nuostatoms paremti“. Tačiau tuo pat metu autorius jam priskiria nepaprastai puikų, tegu ir instinktais besiremiantį, tiek bendros situacijos, tiek SSSR silpnųjų vietų, suvokimą. M. Gorbačiovas taip pat užima deramą vietą procese, kaip žmogus, sugriovęs Komunistų partiją ir radikalčiai pakeitęs SSSR užsienio politiką, tačiau tuo pat metu kaip reformatorius nesuvokęs esamų problemos mastų ir tikėjęsis ištaisyti esminius sistemos trūkumus dalinių reformų keliu.

Diplomatija atsiskleidžia palaipsniui. Ji aiškiai parodo H. Kisindžerio pastangas jėgų santykio vertinimui ir analizei. Tai visų pirma didžiųjų vyrų (moterys knygoje faktiškai neminimos, išskyrus porą nuorodų į Margaret Tečer (Thatcher) ir didžiųjų valstybių istoriją. Pradedant nuo Rišelje, rūpestingi H. Kisindžerio herojai skaičiuoja ir vertina jėgų santykį. H. Kisindžeris pastebi, kad Rišelje oponentai, Habsburgų dinastija buvo „principingi žmonės“ ir „todėl faktiškai bejėgiai“. Po to kai kitos šalys ėmė žiūrėti į pasaulį Rišelje akimis, Prancūzija prarado tą pranašumą, kurį turėjo, kai jos priešininkai buvo kaustomi moralinių tiesų ir įsitikinimų.

Jėgų santykį nulemia ne tik ginklai ir karinės sąjungos. Štai tarpukario Prancūzijos premjeras Leonas Blumas (Leon Blum), matydamas, kaip gyventojų skaičius nuolatos kinta Vokietijos nau-dai, ir kad vis sunkiau bus pasipriešinti Hitlerinei Vokietijai, aiškino nuolaidžiavimą vokiečiams, sakydamas: „aš vykdau Prancūzijos demografijos užsienio politiką“.

H. Kisindžeris smerkia arba nevertina daugumos tų, kurie mąstė ir į pasaulį žvelgė kitaip. Viljamas Gladstonas (William Ewart Gladstone), Britanijos moralistas, tapęs premjeru XIX a., buvo pasmerktas H. Kisindžerio, nes jis „teigė, kad krikščioniškasis padorumas ir pagarba žmogaus teisėms turi būti Britanijos užsienio politikos kelrodžiu, o ne jėgos balansas ir nacionaliniai interesai“.

Jis ne mažiau smerkia ir tuos, kurie leidžia, kad vidaus politikos įvykiai formuotų užsienio politiką. Kaip pavyzdį tam jis pateikia XIX a. Prancūzijos imperatorių Napoleoną III, kuris, jei gyventų šiandien, „vertintų užsienio politikos sėkmes ir nesėkmes pagal tai, kaip apie ją atsiliepiama vakaro žinių televizijos laidoje, tokiu būdu, „tapdamas įkaitu tik grynai taktiniams veiksams“. Ši yda yra netiesiogiai (tačiau turbūt visai pagrįstai) Kisindžerio prikišama ir kai kuriems dabartiniams pasaulinės politikos veikėjams.

H. Kisindžeris šlovina kiekvieną, kuris žvelgė į tarptautinę politiką analitiko akimis, kokie bebūtų to rezultatai. Pavyzdžiui, jis teigiamai atsiliepia apie prezidentų Džono Kenedžio (John F. Kennedy) ir Lyndono Džonsono (Lyndon B. Johnson) patarėjus Vietnamo klausimais. Nors jis pripažįsta, kad jie nuvedė Jungtines Valstijas į beviltišką karą, iš kurio R. Niksonas ir jo patarėjai sugebėjo garbingai pasitraukti, jis vis vien vertina savo pirmtakus už nuolatinį kruopštų situacijos analizavimą. Jis prikiša jiems tik nesugebėjimą surasti kriterijų, kurie būtų galėję įvertinti įvykius JAV ideologijos ir istorinės patirties kontekste.

H. Kisindžeris netgi pripažįsta savo susižavėjimą Stalinu ir Kinijos tironais už jų šaltakraujiškumą. Stalinas, teigia H. Kisindžeris, „išties buvo monstras, tačiau tarptautinių santykių srityje jis buvo aukščiausios klasės realistas – kantrus, gudrus, nesujaudinamas – tikras savo laikmečio Rišelje“. Apie kiniečius Mao, Zhou ir Dengą Kisindžeris kalba kaip apie tautinės tradicijos puoselėtojus, kur detali analizė ir aiškus skyrimas tarp pastovaus ir taktinio, yra svarbi sudedamoji dalis. Tuo pat metu H. Kisindžeris nepagarbiai kalba apie Hitlerį, kuris „veikė daugiau remdamasis instinktais negu analize“ ir kuris 1939 m. padarė tą pačią klaidą kaip Vokietijos imperatorius 1914 m. – nepanoro išlaukti to momento, kai „neišvengiamai evoliucija pavers Vokietiją viską sprendžiančia valstybe Europoje“.

Visiems, kurie bent kiek domisi tarptautine politika ir istorija, ši knyga bus puikus atradimas. Joje lengvu ir vaizdingu stiliumi autorius atskleidžia įtakingiausių Europos ir pasaulio istorijos formuotojų portretus kritiniais pasaulio istorijos periodais. Skirtingai nuo kitų istorijos knygų čia nėra minima daug datų, vietų, įvykių, ir veikėjų. Visas dėmesys skiriamas detaliai ir visapusiškai tik pačių svarbiausių istorijos momentų analizei bei pagrindinių veikėjų veiksmų vertinimui. Besidomintieji užsienio politika tikrai ras daug

įdomių ir pamokančių užsienio politikos vykdymo, taip pat nestandartinių diplomatinių ėjimų pavyzdžių, kurių H. Kisindžeris pateikia ir iš savos, ir iš savo kolegų patirties.

Džiugi naujiena tiems, kurie norėtų perskaityti šią knygą lietuviškai: Atviros Lietuvos Fondas planuoja ją išleisti, tačiau tiems, kurie gali, nuoširdžiausiai rekomenduočiau skaityti originalą. Angliškas knygos variantas yra Atviros Lietuvos Fondo namų bibliotekoje Vilniuje, Šv. Jono g. 5.

ROBERTAS ŠAPRONAS